

Koszti Gábor Máté, Könyvtáros, Nagymágocs

Dr. habil. Udvarvölgyi Zsolt András, PhD;

Történész, szociológus, főiskolai tanár.

Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete

Koszti Gábor Máté - Dr. habil. Udvarvölgyi Zsolt András

A nagymágocsi szőlőtőkétől az oszmán hódoltságig -

Hasszán Károly élete és családjának eredete

Absztrakt

Írásunkban egy közkedvelt nagymágocsi kertész-szőlész, Hasszán Károly (1905-1964) életét és munkásságát vázoljuk fel, sajtóforrások és a helyiek emlékezete alapján, majd kitekintünk a családi név eredetére is, amely az oszmán-török hódoltság idejére vezethető vissza, és a mai Nagytétény (Budapest, XXII. kerület) településrészre lokalizálható.

Bevezetés

Hasszán Károly, vagy, ahogy Csongrád-Csanád vármegyei, Szenteshez közeli Nagymágocson szinte mindenki emlegette, „Hasszán bácsi” köztiszteletnek örvendő, nagytudású szakember, kertész-szőlész volt a nagyközségben. Bár 1964-ban elhunyt, a mágocsiak kollektív tudatában máig élénken él az emléke. Sok helyen még megvannak azok a szőlőtőkék is, amiket ő telepített, vagy oltott. Az egyik szerző nagyszülei, Udvarvölgyi Antal Sándor és Kiss Ilona Kossuth utcai házában is a nevéhez fűződik az évtizedekig bő és finom termést hozó csemegeszőlő-lugas telepítése a „gangon”. Azonban bennünket elsősorban a borászattal is foglalkozó mester családi neve érdekelt, török, bolgár vagy bosnyák eredetet feltételezve, és elsősorban ez irányban folytattunk kutatásokat, amelyek a török hódoltság korába nyúlnak vissza.

Egy nem szokványos életút nyomában

2025. augusztus 18-án az egyik szerző pár nagymágocsi Facebook csoportban bejegyzést tett közzé, melyben Hasszán Károly, azaz „Hasszán bácsi” felől érdeklődött. Várakozáson felüli volt a reakciók száma, sokan írtak, üzentek, ezért előljáróban külön meg szeretnénk köszönni Heredeáné Sprok Magdolna anyakönyvvezető, Kálmán Eszter, Balláné Ilona, Ábrahámné Juhász Mária képviselő asszony, Aracsi Edit, Erdei Franciska, Molnár Ákos, Tóth István, Nacsa Károly temetőgondnok segítségét, és előre is elnézést kérünk, ha valakit kifelejtettünk volna. A kapott információkból és a sajtóforrásokból, ha mozaikosan is ugyan, de kirakható az életút:

Hasszán Károly az anyakönyvi adatok alapján, 1905. augusztus 21-én, Diósdon született (Budapesthez, Érdhez közel), apja neve Hasszán István, anyja neve: Jankó Rozina volt. Sajnos egyelőre nem tudjuk, hogy miért és pontosan mikor került a Dél-Alföldre, feltételezzük, hogy a messze földön híres Károlyi grófi mintagazdaságban adódó kertészeti-szőlészeti lehetőségek, és a jobb anyagi megbecsülés vonzották ide, mint annyi szakembert abban az időben. 1939-ben már a Viharsarokban kötött házasságot a - többek által említett - Csiszár Katalinnal a Békés megyei Szentetornyán (jelenleg Orosháza része). Gyermeke, Hasszán Katalin (ő már egy sz-el írta a nevét) 1941-ben született, és sajnos már ő is elhunyt, Törökbálinton, 1999-ben. Unokája egy pár hónapja felkereste ősei földjét, és látogatást tett a nagymágocsi Felicián atya Helytörténeti Gyűjteményben is, azonban sajnos elérhetőséget nem hagyott a községben. Hasszán Károly és felesége a - szintén sokak által elmondott - Lajosszállás 1. tanyán laktak, a lapistói úton, a Károlyi-kastélyhoz közel, balra az első birtokon. A tanya jelenlegi tulajdonosának, Szabóné Sebestyén Krisztinának a bejegyzése szerint, a gazda által telepített szőlő még most is terem, bő 60 évvel a halála után, pedig évek óta nem metszette, gondozta senki. Hasszán Károly felesége tíz évvel volt idősebb a férjénél, és egyesek emlékei szerint a grófi kastélyban, szakácsként dolgozott aktív éveiben. Az is bizonyos, Hasszán Károly magyar állampolgár volt. Így tehát megdőlt azon kutatói feltételezésünk, amelyet a visszaemlékezők is osztottak, hogy Hasszán az első világháború után ragadhatott Magyarországon, és így került a községbe. Kezdetben úgy véltük, hogy vagy az oszmán-török, vagy a bolgár hadseregben szolgálhatott, és talán sebesültként, kórházi kezelésre, esetleg pihenésre hozták őt bajtársaival az Osztrák-Magyar Monarchia területére a szövetségeseink. De ez korántsem így történt.

Amin egy kissé meglepődtünk, hogy egy pár sajtóforrás megemlíti a nevét, 1950. július 30-án a Viharsarok megyei napilap mint a Sallai TSZ-be belépő lelkes újgazdát említi, akinek négy hold gyümölcsöse volt. A lelkesítő hangulatú, aggitáló, a korszak frazeológiáját

tükröző cikk szerint „a termelőcsoport eredményei meggyőző erővel bizonyították a termelőcsoport igazát. Ezután már csak a kulák acsarkodott. A nagymágocsi dolgozó parasztok pedig mindinkább érdeklődtek a termelőcsoport élete iránt. Hasszán Károly újgazda is mind többször elegyedett beszédbe a termelőcsoport tagjaival. – Igaz-e, hogy mindenki csak annyit kap, mint amennyit megérdemel? – kérdezte Hasszán Károly.” Majd a párttitkár hosszas agitációját követően Hasszán határozottan kijelentette: „Saját szemünkkel győződünk meg a ti gazdaságotokról, életetekről, amely könnyebb, mint a miénk.” Megjegyezzük, hogy utólag nehezen tudnánk rekonstruálni, hogy valóban elhangzottak-e ezek a szavak, és tényleg „önként és dalolva” léptek be a „Sallaiba” az újgazdák. Hasszánt követték mágocsi sorstársai, Magony György, Bimbó László és Bakos István is. És a megerősödő csoport, Hasszán plusz négy hold földterületével újabb gyümölcsösök telepítését tűzte ki célul, amely „fellendíti majd a TSZ jövedelmét”. A cikkíró a végső, lelkesítő summázatot is Hasszán „megfontolt szavaival” mondatta ki: „Én csak azt tudom mondani, hogy legokosabban most cselekedtem az életemben, amikor a termelőcsoportba jelentkeztem. S minden becsületes dolgozó paraszt előtt nyitva áll az út.”¹ Ismervén a magyar vidék ötvenes évekbeli tragédiáját, az erőltetett kollektivizálással, iparosítással, államosítással derékba tört életek millióit, aligha hihető, hogy ez volt a kertész-szőlész legbölcsebb döntése életében. Két évvel később, szintén a Viharsarokban már kritikával illették őt, a népnevelők munkájával kapcsolatban: „A népnevelők munkájában azonban sok még a javítani való. Vannak olyanok, mint Szarka Sándor, Szabó János, Mezei György, Miskei Mária, Hasszán Károly és még jónéhányan, akik ebben az évben jóformán feléje sem néztek a szövetkezetnek. Ezeket a tagokat a népnevelőknek kellene elsősorban meggyőzniük, de a türelmes rábeszélés helyett ők is szívesebben szidnak rajtuk egy sort. Pedig ezeknek a tagoknak egy része azért maradozott el a munkából, mert nem látják tisztán a szövetkezet perspektíváját és máshová mennek dolgozni. Mivel a tsz vezetősége, a népnevelők felénk sem néznek, úgy gondolják: nem hívtok, nem megyünk.”² Ismervén a kommunista hatalom elnyomó gépezetét, könnyen elképzelhető, hogy az ilyen renitens TSZ-tagokra a népnevelők után ráküldték az ÁVH-t is (a forgatókönyv jól ismert: megfélemlítés, hajnalban érkező fekete autó, „csengőfrász”, házkutatások, kínzás, gumibotozás, egyéb retorziók), azonban természetesen erről már nem cikkezett a pártállam sajtója. Sajnos nem tudjuk utólag rekonstruálni, hogy Hasszán meddig volt a TSZ-tagja, egy bizonyos, és ebben a visszaemlékezők is egyet értettek, szakmájának

¹ Sz. N.: „Most cselekedtem a legokosabban életemben.” Dolgozik a nagymágocsi „Sallai” tszcs új belépők csoportja. in: Viharsarok, 7. évf. 175. sz. 1950. július 30. 9. old.

² Nagy István: A pártszervezet nevelő munkája a nagymágocsi „Sallai Imre” termelőszövetkezetben. in: Viharsarok, 8. évf. 97. sz. 1952. április 26. 2. old.

avatott mestere volt, híres szőlész-borász, akit előszeretettel hívtak más kertészek is tanácsot kérni, a segítségét igénybe venni. A Borászati Lapok c. szaklap kétszer is megemlíti a nevét, mint olyan szőlősgazdát, aki egyesületi tagként részt vett a Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének XXV. és XXVI. éves rendes közgyűlésén 1929. június 9-án, ill. 1930. május 25-én.³ A visszaemlékezők közül páran úgy írták nekünk, hogy a Károlyi grófok gazdaságában is borász-szőlész volt. Az utolsó két sajtóforrás egy szomorú eseményhez kötődik: 1963. augusztus 11-én még ő árulta a Lajosszállás 1. sz. alatt található cserepes tanyaépületet 800 négyszögöl szőlős, gyümölcsöskerttel⁴, majd 1964. július 13-án bekövetkezett elhunytja után, 1965. március 27-én már az özvegye, Hasszán Károlyné.⁵ Hasszán bácsi sírja sajnos már nincs meg a temetőben. Egy szakmáját szerető, köztiszteletnek örvendő, nagytudású kertész-szőlész volt, a nagymágocsiak máig őrzik emlékét.

A Hasszán család eredete

Bennünket azonban a vezetéknév eredete, a Hasszán család felmenői is érdekelték, amely muszlim eredetű, török vagy bosnyák gyökereket feltételezett. A faluban sokan úgy tudták, egy páran meg is írták nekem, hogy bolgár származású volt. Balláné Ilona úgy hallotta idősebb ismerősétől, hogy sváb lehetett, és ez volt a magyarázat a nem folyékony, gyengébb magyarnyelv-tudására. A kérdés bennünket sem hagyott nyugodni:

Mivel 1905-ben a Pest vármegyei Diósdon született, az egyik szerző írt a diósdai önkormányzat anyakönyvvezetőjének, akitől azokat az információkat kapta, hogy Hasszán Károly édesapja, Hasszán István, is Magyarországon, a községhez közeli Nagytétényben született, és római katolikus vallású volt. Tehát ő sem volt se bolgár, se török származású. Hasszán bácsi lánya, Katalin is Törökbálinton hunyt el, és a térségben a Facebookon az egyik szerző talált is pár Haszán vagy Hasszán családi nevű embert. Sajnos a kapcsolatfelvételi kezdeményezései nem jártak sikerrel. Azonban az Arcanum adatbázisban érdekes és releváns forrásokat találtunk: Visszarepülve mintegy 500 évet az időben, a török hódoltság korában Téténybe is elért a török uralom. Egy, a térséggel foglalkozó településtörténeti monográfia szerzője szerint „1592-ben Tétény négy vitéz timár (hűbértartós lovaskatona) lakta, Rizván, Csakir, Ibrahim, Hasszán Abdullah. A defterből megtudjuk, hogy Rizván, Csakir, Hasszán Abdullah meghalnak, nyilvánvalóan egy csatározásban – ebből az időből többről tudunk -, Ibrahimról viszont azt írja, fogságba jutott. (...) Egyébként az 1592-ben megölt Hasszán, aki a

³ Sz. N.: A Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének közgyűlése, ill. Egyesületi és szakosztályi hírek. in: Borászati Lapok, 61. évf., 24. sz. 1929. június 15. 1. old; 62. évf. 22. sz. 1930. május 31. 194. old.

⁴ Csongrád Megyei Hírlap, 8. évf., 187. sz. 1963. augusztus 11. 9. old.

⁵ Csongrád Megyei Hírlap, 10. évf., 63. sz. 1965. március 27. o. old.

Bagi György malmát használta a kastély közelében, a háremét, családját hátra hagyta. Hasszán nevű családtagokat végig ki tudunk mutatni, a környékre is került belőlük, ma is élnek.”⁶

A szerző megállapításait később cáfolta és árnyalta Thész Dóra közleménye, amely a Magyar Nyelvőrben jelent meg. Thész szerint „először is az 1592-ben megölt Hasszán nem azonos azzal a Hasszánnal, aki a Bagi György malmát használta, és a Hasszán névvel kapcsolatban tovább folytatott kutatást az anyakönyvekben, ugyanis ilyen családnévű lakosok ma is vannak Nagytétényben.” Továbbá megjegyezte, hogy „Tétény tehát négy timár-birtokos, Rizván, Csakir, Ibrahim és Hasszán Abdullah kezében volt. A hiszsa a timárból kiszakított, külön adományozott birtokrészt jelölte. A szandzsák-összeírás (defter) szerint ezeket a birtokrészeket új birtokosok nevére írták 1592. május 27-én és június 12-én. Mivel a birtokrészeket egyszerre írták át, feltételezhetjük, hogy a korábbi tulajdonosaikat, köztük Hasszán Abdullahot valamiféle hadakozás során megölték. (...) Tétény legkorábbi, 18. századi anyakönyveiben megtaláljuk a Hasszán nevet, már családnévként. Az első adat 1751-ből származik, és egy bizonyos »Andreas Hasán«-t említ, aki később többször is felbukkan, mint szülő és keresztszülő. A 18., 19. és 20. századi anyakönyvekben végig követhetjük a Hasszán családnévet (Hasan, Hászón, Hazán, Haszán, Haszszán, illetve Hasszán formában), amelynek viselői idővel igen szép számban fordultak elő Tétényben. Nem elképzelhetetlen tehát, hogy az 1592. évi defterben említett elhalt Hasszán Abdullah családja, gyermekei Tétényben maradtak, itt éltek továbbra is, a felszabadító háborúk után megkeresztelkedtek, és az ő leszármazottaikat találják meg az anyakönyvekben. Végül egy utolsó figyelemreméltó észrevétel a Hasszán névvel kapcsolatban. Tétény ma Nagytétény néven Budapest XXII. kerületének része, 1950-ig önálló község volt. Ha a 2000. évben kiadott budapesti telefonkönyvben utánanézzünk a fent említett családnévnek, láthatjuk, hogy a Hasszán családnévet viselő hét személy közül négy XXII. kerületi (Hasszán Györgyné, Hasszán Klára, Hasszán Tamásné, Hasszánné Szondi Ágnes), egy pedig az ezzel szomszédos XI. kerületi lakos (Hasszán Gyula). Mind a hét családnévhez magyar utónév kapcsolódik. Valószínűsíthetjük tehát, hogy Nagytétényben egy hódoltsági török személynév él tovább ilyen formában családnévként.”⁷ Továbbá minden bizonnyal ennek a családnak lehetett a sarja Hasszán bácsi édesapja, Hasszán István is, aki szintén Nagytétényben született. A

⁶ Geszti Eszter: A múlt tárgyi emlékei, települések, birtokviszonyok. in: Joó Ernő – Tóth Gábor – Tóth Sándor (szerk.): Tétény-Promontor. Budapest XXII. kerületének története. Budapest, Budapest Főváros XXII. Kerületi Tanács VB, 1970. 48-49. old.

⁷ Thész Dóra: Adatok egy hódoltsági török személynév tovább éléséhez Nagytétényben. in: Magyar Nyelv, 97. évf. 4. sz. 2001. 484-487. old.

Hasszánok (és minden névváltozatuk) időről időre felbukkantak a helyi sajtóban, településtörténeti kiadványokban. Még Keszthelyi Ferenc frissen kinevezett váci római katolikus püspök, korábbi nagytétényi plébános is megemlítette a családot egy vele készült interjúban: „Aztán jöttek ide, Téténybe svábok, magyarok, maradtak itt törökök, máig él itt egy Hasszán nevű család.”⁸

Érdekességgéppen megjegyezzük, hogy a Hasszánok nem egyedül maradtak hazánkban, még számos más török család leszármazottai éltek és élnek napjainkban a kistérségben. Egy 1962-es cikk szerint „a török megszállók közül sokan nem tértek vissza hazájukba, végleg itt telepedtek le. Erre utalnak azok a török származású családnevek, amelyek Érd-Ófalu plébániájának 1721-1849. évi anyakönyvében megtalálhatók: Hajduk, Csipara, Cavallár, Hoiza, Virik, Dizsmak, Csulik, Bedak, Szolisan, Kurán, Defent, Duzbaba, Kalaidzsia, Hasszán és így tovább. Ezek közül sok még ma is megtalálható.”⁹

A nagytétényi kastély leletei is azt igazolják, hogy a településen élt egy több ágra osztott Hasszán család az 1960-as években, akiknek régi falazatú házuk a kastély mellett volt található¹⁰. A nagytétényi kastély szomszédságában, attól észak-északnyugatra, a piac közelében volt a Hasszán-ház. Nagytétényen volt egy római tábor (egy római kori erőd) a kastély mellett, az úgynevezett római úton, annak köveiből épült. Boltozott pincék hálózatával függött össze a pincéjük. Jelenleg a nagytétényi kastélyban múzeum üzemel, ahogy a római tábor is emlékhelyként lelhető fel. A Hasszán-ház jelenleg Nagytétényben, vélhetően a Kiss János utca-Úttörök útja találkozásánál található. Fontos megjegyezni, hogy az utcaképek alapján a környéken több kőalapzatú házat is találunk ebben a városrészben. Az 1967-es monográfia szerint az akkor élők közül többen vallották török származásukat.

Összegzés

Hasszán Károly származása, eredete kapcsán eredeti feltételezéseink csak részben igazolódtak be. Bár a török felmenőkre való következtetésünk helyénvalónak bizonyult, az idődimenzió terén nagyot tévedtünk, 1918 helyett több mint 300 évvel korábban, a 16. század végétől kellett az oszmán-török, muszlim ősöket felleljük. Úgy véljük a mágocsiak méltán hajthatnak fejet egy távoli, keleti eredetű, Pest megyéből származó falubelijük emléke előtt.

⁸ Kipke Tamás: Krisztusban barátok. Keszthelyi Ferenc az új váci püspök. in: Új Ember, 48. évf., 8. sz. 1992.02.23. 1. old.

⁹ Sz. N.: Hamza bég szerája. in: Pest Megyei Hírlap, 6. évf., 253. sz. 1962. október 28. 6. old.

¹⁰ Weiner Mihályné szerk.: Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei 10. (Budapest, 1967) 48-59. old.

Summary

In our article, we outlined the life and work of a popular gardener and winegrower from Nagymágocs, Károly Hasszán (1905-1964), based on press sources and local memories, and then looked at the origin of the family name, which can be traced back to the Ottoman-Turkish occupation and the present-day Nagytétény district (Budapest, District XXII).

Felhasznált irodalom:

Csongrád Megyei Hírlap, 8. évf., 187. sz. 1963. augusztus 11. 9. old.

Csongrád Megyei Hírlap, 10. évf., 63. sz. 1965. március 27. o. old.

Geszti Eszter: A múlt tárgyi emlékei, települések, birtokviszonyok. in: Joó Ernő – Tóth Gábor – Tóth Sándor (szerk.): Tétény-Promontor. Budapest XXII. kerületének története. Budapest, Budapest Főváros XXII. Kerületi Tanács VB, 1970. 48-49. old.

Kipke Tamás: Krisztusban barátok. Keszthelyi Ferenc az új váci püspök. in: Új Ember, 48. évf., 8. sz. 1992. 02. 23. 1. old.

Nagy István: A pártszervezet nevelő munkája a nagymágocsi „Sallai Imre” termelőségvetkezetben. in: Viharsarok, 8. évf. 97. sz. 1952. április 26. 2. old.

Sz. N.: „Most cselekedtem a legokosabban életemben.” Dolgozik a nagymágocsi „Sallai” tszcs új belépők csoportja. in: Viharsarok, 7. évf. 175. sz. 1950. július 30. 9. old.

Sz. N.: A Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének közgyűlése, ill. Egyesületi és szakosztályi hírek. in: Borászati Lapok, 61. évf., 24. sz. 1929. június 15. 1. old; 62. évf. 22. sz. 1930. május 31. 194. old.

Sz. N.: Hamzsa bég szerája. in: Pest Megyei Hírlap, 6. évf., 253. sz. 1962. október 28. 6. old.

Thész Dóra: Adatok egy hódoltsági török személynév továbbéléséhez Nagytétényben. in: Magyar Nyelv, 97. évf. 4. sz. 2001. 484-487. old.

Weiner Mihályné szerk.: Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei 10. (Budapest, 1967) 48-59. old.